

Physicians for
Human Rights

У темряві:

як атаки на енергетичну інфраструктуру
впливають на систему охорони
здоров'я України

Грудень 2024

РЕЗЮМЕ

До повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року Україна мала один із найрозвиненіших енергетичних секторів у Європі з універсальним доступом до електроенергії.¹ Однак станом на червень 2024 року через систематичні атаки Росії на енергетичну інфраструктуру наявні потужності скоротились на 85%.² Росія блокувала транзит газу в Україну, захоплювала активи, ініціювала кібератаки, а з жовтня 2022 року систематично атакувала енергетичну інфраструктуру України. До вересня 2024 року Росія, ймовірно, зруйнувала всі теплові електростанції та майже всі великі гідроелектростанції.³

Цей звіт – спільний проєкт організацій «Лікарі за права людини» (PHR) та Truth Hounds (TH) – документує кумулятивний та віддалений вплив цих атак на енергетику на охорону здоров'я в Україні. За висновками Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) та Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування ситуації в Україні, атаки на об'єкти енергоінфраструктури мають руйнівний вплив на систему охорони здоров'я в Україні.⁴ Попри те, що міжнародне право чітко захищає систему охорону здоров'я та енергетичну інфраструктуру в умовах конфлікту,⁵ обидва сектори стали об'єктами атак з боку Росії. Завдяки опитуванню понад 2200 медичних працівників в Україні та детальному аналізу окремих випадків, це дослідження виявляє закономірності впливу перебоїв в енергопостачанні на короткострокові й довгострокові наслідки для здоров'я. Крім того, воно демонструє, яким чином ці наслідки можуть бути кваліфіковані як порушення міжнародного права.

Зібрані PHR та TH з початку повномасштабного вторгнення дані свідчать, що сукупний вплив прямих атак Росії на заклади охорони здоров'я, а також ударів по енергетичній інфраструктурі, які, за повідомленнями, спричинили пошкодження медичних установ, серйозно ускладнює надання медичної допомоги та створює загрозу для пацієнтів і медичних працівників. Наприклад, від початку повномасштабного вторгнення медичні працівники та пацієнти Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» опинилися під загрозою через численні атаки, що спричинили смерть і страждання. У березні 2022 року через авіаудари були вибиті вікна, що змусило вразливих пацієнтів, зокрема невеличково хворих дітей та дітей з ослабленим імунітетом, проходити лікування в укриттях, попри серйозні ризики для здоров'я.⁶ 10 жовтня 2022 року, у день масштабної повітряної атаки Росії на енергетичну інфраструктуру України, одна з лікарок «Охматдиту» загинула внаслідок ракетного удару дорогою на роботу.⁷ У наступні місяці часті відключення електроенергії тривалистю до кількох днів призвели до вимкнення світла в усіх відділеннях, окрім інтенсивної терапії. Це становило серйозну загрозу для здоров'я пацієнтів, спричиняючи переривання або затримки операцій, змушуючи хірургів працювати у темряві, освітлюючи себе лише ліхтариками. Відключення також припиняли подачу води, що створювало антисанітарні умови, і виводили з ладу діагностичне та лікувальне обладнання.⁸

8 липня 2024 року ракета влучила в токсикологічний корпус лікарні, внаслідок чого загинули двоє цивільних, ще 50 отримали поранення, а в лікарні зникли світло та вода.⁹ «Навколо була темрява, пил, я почула пищання апаратів, що сигналізували про помилки, почула крики дітей», – пригадала той день Анастасія Захарова, педіатр і завідувачка відділення в «Охматдиті».¹⁰ Її колега, лікарка

Світлана Лук'ячук, не вижила після вибуху.¹¹ Лікарня перестала функціонувати, а на відновлення роботи тимчасових систем електропостачання знадобилося кілька днів.¹²

«У такому режимі можна працювати пару років, але не вічно, – зауважила Леся Лисиця, дитячий хірург-офтальмолог. – Для мене «Охматдит» був фортецею. Я думала, що дитяча лікарня не постраждає».¹³

Маріупольська обласна лікарня інтенсивного лікування також постраждала після початку повномасштабного вторгнення. У лютому та березні 2022 року, під час штурму Маріуполя, лікарня зазнала кількох прямих обстрілів, а під час облоги міста було припинено електропостачання.¹⁴ Згодом лікарня була окупована російськими військами та перетворена на військову базу.¹⁵ До грудня 2022 року лікарня була перенесена до Києва завдяки зусиллям медичного персоналу, який евакуювався з Маріуполя.¹⁶

Навіть на новому місці функціонування лікарні часто залишалося обмеженим через постійні атаки на енергетичну інфраструктуру. Анестезіолог-реаніматолог Олена Лазарєва зазначила, що лікарня часто страждала від відключень електроенергії. «Я чергую 16 годин за добу. Траплялося, що за цей час світло було 40 хвилин, інколи - півтори години», – пригадала вона.¹⁷ Без електрики операції відкладаються, а обладнання, що рятує життя, може вийти з ладу. «Якщо є важкі пацієнти, якщо їм потрібен кисень, штучна вентиляція легень, без електрики може бути погано, – розповіла Олена.¹⁸ Інший лікар поділився своїми думками:

«Чуючи тривогу, зразу думаєш, що робити. Чи буде вимкнення світла, чи буде працювати киснева станція, що робити далі під час операції».¹⁹

Лікарі також відзначили, що в таких ситуаціях у пацієнтів часто виникають панічні атаки та серцева аритмія, в лікарні відбуваються затримки в проведенні операцій та наданні інших важливих медичних послуг.

Лікарі оперують з телефонними ліхтариками після відключення електроенергії через обстріли під час російсько-української війни в Києві, Україна, 30 листопада 2022 року. Фото Abdullah Anver/Anadolu Agency через Getty Images

Попри міжнародно-правову заборону атак на заклади охорони здоров'я та об'єкти цивільної енергетичної інфраструктури, агресія Російської Федерації продовжує завдавати серйозної шкоди системі охорони здоров'я України. Атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури спричинили масштабні перебої в роботі багатьох медичних установ, таких як «Охматдит» та Маріупольська лікарня.

У рамках цього дослідницького проєкту було проведено опитування 2 261 медичного працівника, і результати показали, що досвід лікарів Маріупольської лікарні та «Охматдиту» далеко не є винятковим. Основні висновки, зроблені за результатами опитування, наступні:

- Переважна більшість – 92,3% – медичних працівників розповіли про відключення електроенергії в їхніх закладах внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру.
- 66,3% медичних працівників повідомили, що відключення вплинуло на медичні процедури.
- Зокрема, 8,4% відзначили затримки з плановими операціями, 1,7% зазнали перерв під час операції, а 1,8% повідомили про збої в роботі систем життєзабезпечення.
- Перебої в роботі систем зв'язку відзначили 35,7%, водопостачання – 21,5%, опалення та вентиляції – 19%, ліфтів – 16,5%.
- 7,8% респондентів відзначили збої в роботі діагностичного обладнання, такого як рентгенівські апарати та МРТ, через відключення електроенергії.
- Про проблеми зі зберіганням ліків, що призводять до їх псування, повідомили 13,8% респондентів, а 3,6% – про труднощі зі зберіганням біологічних зразків, таких як кров чи ембріони.
- Також повідомлялося про постійну шкоду здоров'ю (36 повідомлень) і смерть (20 повідомлень).
- 82,9% медичних працівників зазнали підвищеного стресу, вигорання та інших викликів через атаки на енергетичну інфраструктуру та перебої в наданні послуг, при цьому 27% постають перед такими труднощами щодня.

Зруйнований трансформатор з Бурштинської ТЕС виставлений на площі в Києві. В Україні більше не виробляють такі трансформатори, тому їх важко замінити. Фото зроблене Physicians for Human Rights у вересні 2024 року

Попередній аналіз вказує на те, що ці атаки можуть порушувати міжнародне право, зокрема закони та звичаї війни, а також права людини на життя і здоров'я. У деяких випадках ці дії можуть призвести до кримінальної відповідальності згідно з міжнародним кримінальним правом. Визначення відповідальності є ключовим для запобігання майбутнім порушенням, дотримання правових зобов'язань, забезпечення правосуддя і відшкодування збитків жертвам. Необхідно вжити негайних заходів для розслідування цих атак, підтримки системи охорони здоров'я України та забезпечення довгострокового відновлення критично важливої інфраструктури.

Висновки та рекомендації:

Російська Федерація повинна негайно припинити свою агресію, зупинити атаки на медичних працівників та об'єкти охорони здоров'я, а також на об'єкти енергетичної інфраструктури, що є критично важливими для цивільного життя. Крім того, вона повинна утримуватися від невибіркових атак, які загрожують не лише здоров'ю людей, але й цивільним енергетичним системам.

Крім того, PHR та TH також надають наступні рекомендації:

Прокурорам та слідчим органам:

- Пріоритезувати розслідування атак на енергетичну та медичну інфраструктуру як воєнних злочинів і злочинів проти людяності, забезпечуючи інтеграцію справ і співпрацю між національними та міжнародними командами.
- Виділяти ресурси на розбудову справ про шкоду, завдану системі охорони здоров'я, та збереження доказів для подальшого використання в процесах правосуддя.

Уряду України:

- Впроваджувати правові та політичні заходи для забезпечення повного документування та розслідування атак на об'єкти енергетики та охорони здоров'я.
- Забезпечити документування наслідків цих атак для здоров'я та надавати підтримку постраждалим пацієнтам і закладам охорони здоров'я, включаючи надання психологічної допомоги.

Міжнародній спільноті:

- Збільшити підтримку українських закладів охорони здоров'я для забезпечення їхніх критичних потреб.
- Публічно засуджувати атаки на об'єкти медичної та енергетичної інфраструктури та виступати за їх негайне припинення.
- Посилити дотримання міжнародних норм, що захищають заклади охорони здоров'я та цивільну інфраструктуру, підтримувати механізми підзвітності та засуджувати продаж зброї, який суперечить резолюціям ООН.
- Покращити збір та обмін даними про атаки, що впливають на медичні та енергетичні послуги.
- Посилити співпрацю з неурядовими організаціями (НУО) та національними органами охорони здоров'я з метою покращення документації, а також підвищення стійкості закладів охорони здоров'я, які постраждали від тривалих відключень електроенергії.

Кінцеві примітки

1. «Оцінка енергетичних збитків України», ПРООН, березень 2023 року, https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-04/UNDP_Ukraine_Energy_Executive_Summary_eng.pdf.
2. «В Україні працюють лише 27% великих ТЕС — Шмигаль», Суспільне, 7 червня 2024 року, <https://suspijne.media/763681-v-ukraini-pracuut-lise-27-velikh-tes-smigal/>.
3. Катерина Годунова, «Росія знищила всі ТЕС, майже всі гідроенергетичні потужності в Україні напередодні зими, - Зеленський», 25 вересня 2024 року, <https://kyivdependent.com/russia-destroys-all-thermal-power-plants-nearly-all-hydroelectric-capacity-in-ukraine-ahead-of-winter-zelensky-says/>.
4. «Оновлення Голови Незалежної міжнародної комісії з розслідування ситуації в Україні на 57-й сесії Ради з прав людини», Незалежна міжнародна комісія з розслідування ситуації в Україні на 57-й сесії Ради з прав людини, 23 вересня 2024 р., <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2024/09/update-chair-independent-international-commission-inquiry-ukraine>; «Атаки на енергетичну інфраструктуру України: Шкода цивільному населенню», Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, вересень 2024 р., <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-09/ENG%20Attacks%20on%20Ukraine%E2%80%99s%20Energy%20Infrastructure-%20%20Harm%20to%20the%20Civilian%20Population.pdf>.
5. Перша Женевська конвенція, стаття 19; Стаття 19 Першої Женевської конвенції передбачає, що «захист, на який мають право цивільні лікарні, не може припинитися, якщо вони використовуються, крім виконання гуманітарних обов'язків, для вчинення дій, шкідливих для супротивника». Не існує чіткого визначення того, що є «діями, шкідливими для супротивника». Але приклади дій, які не є «діями, шкідливими для супротивника» - в тому числі використання стрілецької зброї для самозахисту, дії для захисту хворих і поранених, присутність хворих або поранених комбатантів на лікуванні, або стрілецької зброї і боєприпасів, відібраних у цих комбатантів, але ще не переданих для належного використання, - ясно показують, що цей термін є вузьким. Див. додаткову примітку 1 13(2). Більше того, навіть коли заклад охорони здоров'я втрачає свій захищений статус, ставши об'єктом «дій, шкідливих для супротивника», сторона, що атакує, все одно повинна попередити заклад охорони здоров'я про напад протягом «розумного строку» з моменту нападу, якщо це доречно. Згідно з МГП, енергетична інфраструктура є дійсною ціллю лише тоді, коли вона кваліфікується як військовий об'єкт; в іншому випадку МГП забороняє напади на енергетичну інфраструктуру як на цивільні об'єкти Посібник з права війни Міністерства оборони США, § 5.6.8.5; Коментар 1987 року до Додаткового протоколу I, примітка 3(b) до статті 52.
6. «Біль і диво: хроніки війни київської дитячої лікарні «Охматдит», LB.UA, 19 листопада 2022 року, https://lb.ua/society/2022/11/19/536252_bil_i_divo_hroniki_viyini_kiivskoi.html; «Дитяча лікарня в Києві в умовах російської атаки», Time, 14 березня 2022 року, <https://time.com/6152374/children-hospital-kyiv-ukraine-russia/>.
7. «Київський лікар загинув під час авіаудару», The Washington Post, 26 березня 2023 року, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/03/26/doctor-kyiv-airstrike-killed-car/>.
8. Опитування; Інтерв'ю з Лесею Лисицею, проведене Truth Hounds, 10 вересня 2024 року (в архіві); «Найбільша дитяча лікарня України продовжує працювати та надавати допомогу дітям, незважаючи на вимкнення світла», Охматдит, 24 листопада 2022 року, <https://ohmatdyt.com.ua/najbilsha-dityacha-likarnya-ukrayini-prodovzhuye-pratsyuvati-ta-nadavati-dopomogu-dityam-nezvazhayuchi-na-vimknennya-svitla/>.
9. «Кластер охорони здоров'я: Реагування на напад на дитячу лікарню «Охматдит» - ключові цифри та гуманітарні зусилля», Кластер охорони здоров'я України, 10 липня 2024 р., <https://reliefweb.int/report/ukraine/health-cluster-okhmatdyt-childrens-hospital-attack-response-key-figures-and-humanitarian-efforts>.
10. Інтерв'ю з Анастасією Захаровою, проведене Truth Hounds, 6 вересня 2024 року (в архіві).
11. «Кластер охорони здоров'я: Реагування на напад на дитячу лікарню «Охматдит» - ключові цифри та гуманітарні зусилля», Кластер охорони здоров'я України, липень. 10, 2024, <https://reliefweb.int/report/ukraine/health-cluster-okhmatdyt-childrens-hospital-attack-response-key-figures-and-humanitarian-efforts>.
12. «ДТЕК: на території «Охматдиту» повністю зруйновані дві підстанції», Українська правда, 9 липня 2024 року, <https://www.prawda.com.ua/eng/news/2024/07/9/7464822/>.
13. Інтерв'ю з Лесею Лисицею, проведене Truth Hounds, 10 вересня 2024 року (в архіві).
14. Інтерв'ю з Оксаною Кирсановою, проведене Медійною ініціативою за права людини (МІПЛ), 19 березня 2022 року (в архіві); Інтерв'ю з Оксаною Кирсановою, проведене МІПЛ, 2 грудня 2022 року (в архіві); Оксаною Кирсановою, проведене МІПЛ, 2 грудня 2022 року (в архіві); «Пригнали танк і два БМП і почали розстрілювати будинки навколо...» Як росіяни захопили лікарню в Маріуполі, і що сталося потім», 0629.com.ua Сайт міста Маріуполь, 31 березня 2022 року, <https://www.0629.com.ua/news/3362062/voni-prignali-tank-i-dva-btra-i-pocali-rozstriluvati-budinki-navkolo-pisla-cogo>; «Арсенал, тюрма, кладовище: Маріупольська лікарня інтенсивного лікування під російською окупацією», IPHR, Truth Hounds, Global Diligence, листопад 2022 р., https://www.iphronline.org/wp-content/uploads/2022/11/Mariupol-report_for_distribution_final_1.pdf; «"Наше місто зникло". Російське руйнування Маріуполя, Україна», Human Rights Watch, SITU, Truth Hounds, 2024, с. 49, с. 87, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2024/02/ukraine0224web.pdf.
15. «"Наше місто зникло". Російське руйнування Маріуполя, Україна», Human Rights Watch, SITU, Truth Hounds, 2024, с. 21, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2024/02/ukraine0224web.pdf; Інтерв'ю зі свідком W-5748, проведене Truth Hounds, 18 вересня 2024 року (в архіві); Інтерв'ю зі свідком D-2594, проведене Truth Hounds 23 червня 2023 року, (в архіві).
16. «Втрачене обладнання та медики-переселенці. Як обласна маріупольська лікарня працює у Києві», Суспільне Донбас, 01 квітня 2023 року, <https://suspijne.media/431571-vtracene-obladnanna-ta-mediki-pereselenci-ak-oblasna-mariupolska-likarna-pracue-u-kiievi/>; Маріупольська міська рада, Telegram, Повідомлення від 22 грудня 2022 року, об 11:44, <https://t.me/mariupolrada/12175?single>.
17. Інтерв'ю з Оленою Лазарєвою, проведене Truth Hounds, 25 серпня 2024 року (в архіві).
18. Інтерв'ю з Оленою Лазарєвою.
19. Інтерв'ю зі свідком W-5748.